

LBRIS

We know
books

Eugène Ionesco
Descoperiri

Traducere din limba franceză și note de
BOGDAN GHIȚĂ

Prefață de
MARIE-FRANCE IONESCO

NEMIRA

LEBRIS

We know
books

Il n'y a pas bien longtemps,

Nu de mult¹, se considera că studiile, critica literară, eseurile, exegeza și literatura de imaginație nu aparțineau aceluiași gen. Acum, critica literară e considerată unul dintre genurile literare, la fel ca romanul, poemul sau piesele de teatru. Astfel, era deja catalogată de către criticii literari impresionisti, care făceau din ea un gen nou, ca fiind o artă nouă căreia, dacă nu mă înșel, îi atribuiseră drept patroană o a zecea muză. Totul, la acea vreme, în numele afectivității sau al imaginației. Acum, critica literară

¹ „Il n'y a pas bien longtemps“ – în ediția originală franceză, primul rând este redat în caligrafia autorului (n. red.).

e considerată a fi o operă. Întocmai ca opera, în numele cunoașterii intelectuale, opera literară non-critică și opera literară critică au același scop și, oarecum, aceleași metode. Noul romancier și noul critic reprezintă două gândiri care se vor a fi științifice. Singura diferență este că opera critică depinde de opera criticată.

PE VREMEA CÂND SE FĂCEA O DIFERENȚĂ DE STRUCTURĂ între literatura poetică și critica literară, fie opera de imaginație era pusă foarte sus, fie critica, foarte jos. Criticul, sau comentatorul, sau istoricul literar consemna părerile poetului despre opera sa, solicita explicații, cerea artistului un surplus de informații, de lămuriri. Astăzi, criticii literari, sau o parte dintre aceștia, mai ales universitarii, au devenit megalomani. Ei nu mai cer nimic autorului, acesta nemaifiind decât un fel de visător inconștient sau abia trezit. Critica literară are o valoare mai mare decât opera artistului. Mai întâi, artistul nici nu ar exista. Nici măcar nu ar fi artizan. În schimb, criticul literar ar fi mai creator decât artistul. Acesta este cel care, într-un fel,

construiește opera, dându-i un sens, o semnificație, clarificând-o. Opera nu ar însemna nimic, critica ar reprezenta totul. Cu metodele sale de prospecție (psihologie a profunzimilor, sociologie, sistematologie politică, lingvistică, fie ea structuralistă sau nu, cu statisticile sale), criticul ar fi un om de știință, omul de litere în niciun caz tradițional. Câteodată, când i se cere scriitorului (în sensul de creator, așa cum acest cuvânt era înțeles acum ceva timp) să se exprime asupra a ceea ce a spus, este pentru a se scoate la iveală naivitatea sa, lipsa de luciditate, conștiința sa diminuată. Că autorul nu știe ce face este un lucru deseori afirmat încă de pe atunci și, în mod curios, încă de pe vremea când operei de creație i se atribuia o esență superioară, adesea divină. Astfel, se credea că autorul e un mesager al zeilor, fiind stăpânit de un spirit supraomenesc. Cu toate acestea, i se cereau informații legate tocmai de stările sale de cvasi-grație, de inspirație poetică, pe care i le acorda nu știu ce muză. Acum, toate informațiile pe care le poate da sunt suspecte în ochii unor anumiți noi universitari, atât de siguri pe ei. Scriitorul e un om care are în permanență nevoie să fie demistificat. Bunăoară, „vocile îi veneau de sus“, dar, în prezent, ele îi vin doar din noaptea inconștientului, de jos, din beciul unde mișună tot felul de instincte sau de insecte,

de broaște sau de pasiuni obscure, de tendințe inhibate, care plonjează în iraționalitate și pe care doar reflectorul noii critici le poate lumina. La urma urmei, toți suntem mistificați și demistificabili, artistul făcând parte dintre aceia care, mai mult decât ceilalți, ține, poate, să nu fie iluminată bezna spiritului; spiritul e interesant numai, zic unii, în măsura în care acesta întruchipează expresia inconștientă a inconștientului social. Firește, singurul care nu trebuie demistificat este noul critic, dat fiind că este luciditatea însăși și demistificatorul suprem. Suntem cu toții prizonierii nopții noastre, înlănțuiți de propriile instincte și complexe, însă criticul este cu mult mai presus, întrucât vede tot, explică și își explică tot. Mai puțin, poate, pe el însuși. Nu s-a întreprins niciodată o demistificare a demistificatorului. Ar fi interesant de știut căror instincte vădite și căror pasiuni simple corespunde activitatea criticului: căror gelozii, căror păreri preconcepute, căruia sentiment de inferioritate, deopotrivă față de un savant și față de un poet, sau, poate, căror dificultăți de alegere, de discernământ.

După ce, astfel, s-a crezut că activitatea creatoare e superioară celei critice, după ce s-a afirmat că activitatea creatoare și cea critică se află pe același plan, atât de valori, cât și de

calități egale, opera imaginară a ajuns să fie considerată de către noua critică fie un document brut, în vrac, de privit la microscop, fie un minereu, pe care criticul îl interpretează, îl însemnează, adică pe care îl taie și pe care îl modelează, pentru a-i da o formă și o lumină pe care numai el poate să i le dea. Un loc mai nobil îi este acordat poetului care face din operă propria critică sau propria teorie a acesteia. Va exista cu siguranță o reacție împotriva „scientismului“; de fapt, împotriva pedantismului noilor critici, un pedantism mai plin de vanitate și de îngâmfare decât acela al vechilor universitari, critici și *Brunetière*¹, atât de ascultați în secolul trecut și atât de denigrați astăzi.

În realitate, scriitorul știe mai mult și mai puțin decât ceilalți. El exprimă un grup mai mare decât cel exprimat de obicei de fiecare individ în parte. Altfel, nu ar interesa pe nimeni. În același timp, își exprimă propria individualitate, adică „ceea ce nu sunt ceilalți“, dar nici în acest caz nu ar interesa pe nimeni.

¹ Eugène Ionesco face aici referire la istoricul și criticul literar francez Ferdinand Brunetière (1849-1906) (n. tr.).

Orice s-ar spune, „creatorul“ (folosesc această expresie pentru a distinge scriitorul criticat și scriitorul care critică) poate da informații exacte asupra meseriei sale, asupra uneltelor, asupra procedeelelor sale, asupra felului său de a scoate la iveală sau de a lăsa să țâșnească din el propriile fantasme, de a le orândui. Pe de altă parte, se poate detașa de sine însuși, judecându-se ca și cum ar fi propriul spectator. Poate să nu fie nici mai mult, nici mai puțin lucid decât oricare altul. Nu este nici neapărat mai prost. E chiar acela care e cel mai aproape de ceea ce face și tot el este cel care spune cel mai mult despre ceea ce a făcut.

Dacă, așa cum se credea, creatorul nu este cel iluminat pentru că a făcut o compoziție, nu doar în muzică, ci și în fizică, astronomie și metafizică, economie politică și biologie, el este cel care poate vorbi cel mai bine despre ceea ce a făcut.

Până nu de mult, oamenii îi cereau romancierului sfaturi referitoare la dificultățile lor psihologice, la problemele lor intime, la problemele economice și sociale. La căderea cortinei, după ultimul act al unei drame, spectatoarele își manifestau admirația: „O, cât de bine cunosc autorii ce e în sufletul femeilor!“ Unui poet popular i se cerea părerea, i se cereau

clarificări referitoare la știință, la politica mondială, la Dumnezeu și la profeții; măgulit și ispitit, copleșit de vanitate, autorul însuși se credea obligat să aibă un „mesaj“, văzându-se pe sine drept un profet sau un om superior. Acum, dacă nu se declară el însuși adeptul tratamentului științific al limbajului și al scrierii, e disprețuit, e un *minus habens*. Nu merita nici acel exces de onoare și nu merită nici această lipsă de demnitate.

Astfel – după ce s-a crezut, întocmai ca Platon, că poetul e un smintit, după ce s-a crezut fie că e un supra-om, fie doar un „om superior“, cu o intuiție peste cea medie a oamenilor, după ce s-a crezut, după Rimbaud și împreună cu suprarealiștii, că e un „clarvăzător“, după ce s-a crezut că trebuie să fie îndoctrinat pentru a îndoctrina la rândul său „poporul“ (scriitorul socialist, de pildă), după ce tocmai s-a crezut că nu e decât un fel de subdezvoltat intelectual –, acum se poate crede, pe bună dreptate, că poetul e ca toți ceilalți, un intelectual printre atâția alții, nefiind nici un supra-om, nici un sub-om, ci doar un om.

Spre deosebire de criticul atotștiutor, creatorul știe, sau poate ști că nu știe, sau că știe foarte puțin. Într-o vreme, nu erau

LBRIS

We know
books

Bi n' est pas
la réponse qui
éclaire,
c'est la
question.

*Nu răspunsul
clarifică,
ci întrebarea*

apreciați decât scriitorii care aveau mesaj. Aveau misiunea de a instrui, de a preda și de a educa. Cum putea un astfel de scriitor să nu creadă că e un savant? Cel mai neînsemnat regizor analfabet, cel mai neînsemnat dansator, care gândea cu picioarele, se credea în măsură să-i învețe pe oameni adevărul, să prezică viitorul, să facă profeții.

Există poate și mai mult orgoliu când știi că nu știi. Opera nu este o înșiruire de răspunsuri, ci o înșiruire de întrebări, ea nu oferă explicații, ci cereri de explicații, de lămuriri. Poetul, pentru a folosi acest cuvânt denigrat, e cel care știe să vadă problemele, cel care vede problema acolo unde ceilalți nu văd nicio problemă, e cel care știe să scoată în evidență o problemă sau mai multe probleme, ori să le pună în evidență, e cel care știe să le redea evidența. Opera este întocmai o înșiruire de întrebări. De vreme ce opera este o construcție, poate fi considerată o structură de întrebări. Dacă totul s-ar putea explica, atunci nu ar exista niciun discurs. Orice operă trebuie să fie o punere în discuție. Adică o punere în scenă. La urma urmei, nu există răspuns. În orice caz, nu există niciun răspuns definitiv. Așadar, nu răspunsul clarifică, ci întrebarea.